
UDK 800.6

Stručni rad

Prihvaćeno 24.06.1996.

Jagoda Granić

Fakultet prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja
Sveučilišta u Splitu

STANDARD U JEZIKU I STANDARD U GOVORU

SAŽETAK

Standard u jeziku, jedan jedini, implicira i jedan jedini standard u govoru. Umjesto toga paralelno se razvijaju i različiti govoreni supstandardni jezici s tendencijom interpoliranja između standarda i govornog (kolokvijalnog) jezika.

Kvantitativno gledajući supstandard i fungira kao standard u upotrebi, iako ne u svim segmentima i na svim razinama i postaje općenacionalna konkurencija standardnome jeziku.

Prestižni supstandard teži jednoznačnosti i hoće preuzeti funkciju standarda, a to onda znači i potpunu negaciju standarda u govoru.

Ključne riječi: standardni idiom, govorni jezik, substandardni idiom

---

Standard, odnosno standardni idiom, jedinstven je i jednoznačan, eksplicitna je društvena konvencija i ima status nadregionalne i općedruštvene komunikacije, stekao je kulturnu i političku supremaciju nad svim ostalim idiomima (dijalektima, sociolektima, žargonima). Produkt je standardizacije koja nije ništa drugo nego ograničavanje više varijanata na jednu (i u izgovoru i u strukturi).

Ako se standard ne upozna kao najtočniji oblik nekog jezika, ne može se ni komunicirati u nekim vremenima i na nekim mjestima. Standardni je jezik, u svakom slučaju, kulturna i civilizacijska stečevina a postaje pristupačan tek u obrazovanju. Naime, idiom osim implicitne norme svojstvene svakom idiomu, posjeduje i onu eksplicitnu, koja omogućava javnu komunikaciju. Standard je posljedica planiranja jezika, što nije ništa drugo do osposobljavanje nekog idioma za javno komuniciranje, a zapravo je širi pojam standardizacije. Sam je standard sociolekt na najvišem mjestu na hijerarhijskoj ljestvici socijalno determiniranih idioma i rezultat je planiranja korpusa jezika, koji se najčešće poistovjećuje sa standardizacijom. Osim ovoga planiranja, planiranja korpusa, postoji i planiranje statusa jezika koji se tiče socijalnih relacija među svim (ili gotovo svim) idiomima, organskim i neorganskim, kojima je to društvo, odnosno kompleksna jezična zajednica određena. Budući da javna komunikacija, pogotovo danas, ne podrazumijeva jedan jedinstven jednoznačan idiom, jasno je da odluku o tome koji su idiomi "poželjni" u različitim oblicima komunikacije donose oni koji planiraju status idioma. Naime, idiomi se razlikuju i po svome statusu, neki su "nadređeni" a neki "podređeni". Bez obzira na status standard nije nešto nedostižno. Naprotiv, svatko može naučiti standard ako to uistinu želi ili pak mora. Treba uvijek imati na umu činjenicu da standard znači bolju učinkovitost komunikacije, jer su socijalna i jezična izdiferenciranost umanjene, a i ne postoje privilegirani govornici standarda koji se inače služe idiomom, što je jednom u standardizaciji poslužilo kao temelj izgradnje eksplicitne norme. Prema tome, standard uvijek uče svi.

Saussureovski shvaćeno, može se govoriti o jezičnom standardu (standardu u jeziku) s jedne strane, i o govorenom standardu (standardu u govoru) s druge strane. Standard je, kao i svi idiomi, sustav znakova koji podrazumijeva i relacije između tih znakova, a one su i same znak. Materijalizacija tih jezičnih znakova u govor jest govoreni standard, tj. standard u govoru. Dakle jezik (mislim, naravno, na standardni jezik) ima svoj standardni oblik, i govor ima svoj, i oni se podudaraju, odnosno razlikuju onoliko koliko se i inače različito tumače pojmovi jezik i govor.

Standard koji se ostvaruje u govoru, odnosno govorenju, predstavlja govoreni standard, a ne govorni. Naime, govoreni je jezik svaki idiom (znači i standard), koji se ostvaruje u govoru (zvučnome mediju), dakle uopće nije važno o kojem je idiomu riječ i koje mjesto zauzima na vrijednosnoj ljestvici, je li riječ o organskom ili, poput standarda, neorganskom idiomu. Prema tome svaki jezični idiom može biti govoreni (i standard, i mjesni jezici, i žargoni,...), ali svaki ne može biti govorni, jer govorni idiom podrazumijeva samo jedan jedini, i to onaj razgovorni (kolokvijalni). Stoga je sintagma *govorni standard* = razgovorni (kolokvijalni) standard - besmislena.

Dihotomija između jezika (*langue*) i govora (*parole*) kao aspekta jezične djelatnosti (*langage*) na razini standardnog idioma projicira se kao dihotomija

između jezičnog i govorenog standarda. Budući da je standard po definiciji jedinstven i jednoznačan, jasno je da jedan jedini standard u jeziku podrazumijeva i jedan jedini standard u govoru. Ali u teoriji i praksi golem je raskorak. Jezični standard neke jezične znakove potvrđuje kao pravilne, a neke kao nepravilne. Naime, potrebno je naučiti standardni oblik jezika, poznavanje eksplicitne norme u jeziku mora biti potpuno, inače je mogućnost pogreške veoma velika, pa odatle i svi nepravilni oblici, odnosno znakovi koje jezično kompetentan pojedinac brzo i lako uočava. No ovo ne vrijedi samo za standard u jeziku. Slično je ili još teže poštovati sva pravila upotrebe koja vrijede za standard u govoru, pa zbog slabog ili nikakvog poznavanja ortoepske norme i nema "pravih" govornika standarda, sve više je govornika supstandardnog jezika. Naime, paralelno se razvija govoreni supstandardni jezik, i to unatoč polifunkcionalnosti kao jednoj od bitnih karakteristika standarda, koja upravo omogućava upotrebu standarda u različitim komunikacijskim situacijama. Stoga supstandardni idiom negiraju polifunkcionalnost a upućuju na polufunkcionalnost standarda. Budući da većina govornika nikad ne svlada standard, a opaža se i slaba jezična kompetencija bilo na kojoj razini (da ne govorimo o fonološkoj), možda se može govoriti i o nepotpunoj standardizaciji jer, iako službeno prihvaćen, implementacija i ekspanzija standarda na vrlo su niskoj razini.

Dakle, paralelno se razvija i govoreni supstandardni jezik s tendencijom interpoliranja između standarda i govornog (kolokvijalnog) jezika. Narušavanje eksplicitne norme bilo na kojoj razini znači i degradaciju samo standarda (npr. samo na fonološkoj razini - netočna akcentuacija upućuje na supstandard, odnosno govoreni supstandardni jezik). Naravno, to nisu jedina moguća odstupanja u govorenom standardnom jeziku. Ona se javljaju i na drugim jezičnim razinama.

Očito je da nije teško odrediti da li je nešto standard ili supstandard (naravno, ako poznajete standard), ali promatrajući semantičko polje, nije jasno definirana granica između supstandarda i organskih idioma (regionalnih, razgovornih jezika). Organski idiom *per definitionem* imaju samo implicitnu normu, a supstandard uz implicitnu ima i kvazi eksplicitnu normu (jer je rezultat "supstandardizacije"), jer umnogome oponaša eksplicitnu normu standardnog jezika. Ova kvazi eksplicitna norma djelomice je narušena prava eksplicitna norma, može joj se prepoznati osnova na kojoj je izgrađena. Drugim riječima, organski idiom ne posjeduje eksplicitnu normu pa se nema što ni narušiti, nema "ostataka eksplicitne norme" koji bi upućivali na njezino prvotno postojanje. Stoga nije problem razlikovati supstandard od organskog idioma.

Supstandardni idiom umnogome podsjeća na standard, imitira ga, želi mu biti sličan, ali baš zato nije mu identičan. Kvantitativno gledajući, supstandard zapravo i fungira kao standard u upotrebi (čak i na radiju i televiziji), iako ne u svim segmentima i na svim razinama, te tako postaje općenacionalna konkurencija standardnome jeziku. Stoga se može postaviti pitanje realnog statusa standardnog jezika, onog koji stvarno postoji u praksi, a ne teorijski definiranog kao sociolekta na vrhu ljestvice. Kakav je njegov realan status, najbolje pokazuju radio i televizija kao sredstva masovnih komunikacija. Komunikacija radijom i televizijom vrsta je javne komunikacije koja bi trebala zahtijevati upotrebu standardnog idioma (i standarda u jeziku i standarda u

govoru). Međutim, zbog raznih razloga u javnoj komunikaciji - u mnogim društvima, pa i u našem - osim standarda upotrebljava se i supstandard (koji, treba reći, nije jedinstven) i neki drugi idiomi po vertikalnoj i/ili horizontalnoj stratifikaciji. Budući da je, pogotovo danas, moguća javna komunikacija drugim idiomima koji nisu standard, očito je da poznavanje standarda nije uvijek nužan preduvjet za pristup čitavoj mreži kanala javne komunikacije. Istinski pobornici standarda smatraju da je takvo što moguće samo na lokalnoj ili regionalnoj razini i u određenim kontekstima te da je to nekakvo prijelazno stanje. No, praksa pokazuje suprotno. Naime, govoreći o komunikacijskom doseg standarda i supstandarda u urbanim sredinama, i to u javnoj komunikaciji, vidljiva je tendencija odstupanja od standarda, njegovo (iako djelomično) negiranje, neprihvatanje, što uostalom najbolje pokazuje supstandardizacija. Iako se supstandard, pa onda i supstandardizacija, smatraju demokratičnijima, spontanijima, ipak je i supstandardizacija vrsta ili podvrsta standardizacije, jer postoji metajezična svijest i kontrola. Supstandardizacija također znači ograničavanje različitih varijanata izgovora na jednu, znači izbor baš tog supstandarda kao uzornog, mjerodavnog, općenito prihvaćenog, a koji također posjeduje dozu artificijelnosti jer oponaša standard.

Supstandardi smanjuju učinkovitost komunikacije, jer su socijalno zatvoreniji od standarda, vezuju se za urbane sredine i imaju nešto od elitizma jer se obično pripisuju određenim društvenim skupinama. Supstandardnost je danas posve očekivana, rezultat je slabog komunikacijskog dosega standarda. A da bi se pojavio bilo koji oblik supstandarda, potreban je standard prema kojem su uspostavljeni svi supstandardni modeli. Obrat ne vrijedi.

Budući da se svako odstupanje od standarda zove pogreškom, ne defektom, supstandard je onda takav idiom koji predstavlja iskvareni, netočni standard. Ali unatoč svemu, i supstandard, kao i standard, treba učiti i naučiti zbog njegove kvazi eksplicitne norme. Rečenice standardnog jezika ovjeravaju lektori i to jedan standard razlikuje od organskih idioma. Ali, nije jasno tko ovjerava supstandardom oblikovane i izgovorene rečenice, a one moraju biti ovjerene, inače će i taj supstandard izgubiti svoj identitet, pa neće više biti supstandard nego neki organski idiom. Ima i onih koji tvrde da se neki idiom lakše prizna **kao standard** (u situacijama kad je standard poželjan, npr. na radiju i televiziji), bez obzira na neke jezične oblike i ortoepiju koji su propisani, jer je ovo idiom koji se značajno razlikuje od organskog a po izgovorenoj riječi i oblicima približno se samom standardu, i on je "učinjen, školovan", pa je i više društveno rangiran. Ipak, to nije standard, jer se priznaje **kao standard**. Ako bi to bila praksa, zašto onda inzistirati na standardu, ako je supstandard posve prihvatljiv. U ovakvoj će situaciji standard uistinu teško moći funkcionirati, izgubit će status stvarnog prestižnog jezika, bit će samo model, ideal kojem će se težiti, ali koji će rijetko biti ostvariv.

Činjenica jest da je u elektroničkim medijima standard rijetko u upotrebi (čak ni svi spikeri ne poštuju ortoepijsku normu hrvatskog standardnog jezika, a o novinarima, osim rijetkih, da i ne govorimo). Stoga se s pravom pitamo što je osnovni kriterij osposobljenosti spikera i novinara za javnu komunikaciju i pripada li on jezičnom ili izvanjezičnom univerzumu. U javnoj komunikaciji sudjeluju i ostali pojedinci pa isti kriterij vrijedi i za njih. Ako je taj osnovni kriterij dovoljna jezična kompetencija, odnosno poznavanje standarda (i onog

standardiziranog jezičnog i onoga govorenog), onda je jasno što je na prvome mjestu - standard, a ne supstandard, odnosno različiti supstandardi, jer nema jedinstvenoga govorenog supstandarda. (Ponekad nema jasnije granice između supstandarda i idiolekt na razini standardnog idioma.)

Postoje, dakle, različiti govoreni supstandardni jezici, od kojih neki traže jenodznačnosti i hoće preuzeti funkciju standarda, a to onda znači i potpunu negaciju standarda u govoru, odnosno nepotpuni standard. To su uglavnom urbani idiomi, sociolekti kakve upotrebljavaju neke društvene skupine. Nametnuli su se, jer su u želji. Imaju socijalni ili politički ili neki drugi prestiž. I takav jedan supstandard u nekoj urbanoj sredini ima (gotovo) sve funkcije standarda. No, on se razlikuje od nekog drugog supstandarda koji postoji u nekoj drugoj sredini.

Ako je standard općenacionalan, supstandard to nije jer nije jedinstven, ali ne znači da ne želi to postati. Činjenica je da svi supstandardi nisu jednako vrijedni, pa se može govoriti o *prestižnom supstandardu*, odnosno o svojevrsnoj supremaciji tog supstandarda u odnosu prema svim ostalima. Upravo taj prestižni, najutjecajniji i teži jendoznačnosti i hoće potpuno preuzeti funkciju standarda. S druge strane, ovi ostali koegzistiraju sa standardom i nisu općenacionalna konkurencija standardnom jeziku. Prestižni pak govoreni supstandardni jezik fungira kao standard pa se tako prema njemu ponašaju svi oni koji ga žele naučiti kako bi stekli jezičnu kompetenciju potrebnu za sudjelovanje u javnoj komunikaciji. Jedne jezične greške zamjenjuju se drugima, jer su i jedne i druge otklon od standarda, neovisno o tome u kojoj sredini i na kojoj se razini javljaju. Konačno svi su supstandardi upravo to - supstandardi a ne standard.

Da bi se to izbjeglo, poželjna je jezična izobrazba, teorijsko znanje o jeziku i govoru. Sve zajedno obuhvaća pojam jezične kulture u širem smislu. A to znači sljedeće: treba poštovati usklađeno, funkcionalno i ustaljeno, a sve što nije takvo treba razvijati u tom smjeru. Konačno trebalo bi razvijati jezični senzibilitet kod svakog člana govorne zajednice, kod svakog pojedinca, a standard, i jezični i govoreni, mora biti poželjan, pretpostavlja se i poštovanje ukupne norme jer bez toga nema ni potpune jezične ni govorne kulture.

LITERATURA

- Škarić, I. (1992). *U potrazi za izgubljenim govorom*. Školska knjiga - Liber, Zagreb
- Škiljan, D. (1988). *Jezičnopolitika*. Naprijed, Zagreb

Jagoda Granić

Faculty of Natural Sciences, Mathematics and Education,
University of Split

STANDARD IN LANGUAGE AND IN SPEECH

SUMMARY

A single standard in language implies a single standard in speech. However, various substandard spoken idioms develop and are often interpolated between the standard and the colloquial language.

Quantitatively speaking, the substandard functions in practice as the standard - even if not in all its domains or at all its levels and throughout the nation, it develops, into a challenge to the standard.

A prestigious substandard aims at unambiguity and strives to take over the function of the standard, which then implies a complete denial of the standard in speech.

Key words: *standard idiom, spoken language, substandard idiom*
